

Yetişkin Eğitimi ve Okuma Yazma Seferberliği

GIRIş

Doç. Dr. Aysel AZİZ*

«Yetişkin» ya da «ergin eğitim» kavramı, özellikle son yarım yüzyılda, gelişmiş, gelişmemiş tüm toplumlarda, ülkelerde üzerinde önemle durulan olgulardan biridir. Eğitimin, yaşam boyu süren bir süreç olduğu felsefesinden kaynaklanan bu olgunun, gerçekte insanlığın varoluğu ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Birey içinde bulunduğu toplumla, doğumundan ölümüne değin sürekli bir ilişki içerisinde. Yaşamının ilk dönemlerinde toplumdan daha çok alması na karşılık, daha sonraları vermeye de başlar. Toplumsallaşma süreci içerisinde irdelenen bu konunun, eğitim yönünden açıklaması ise, birey önceleri salt eğitilirken, sonraları eğitilmesi yanında eğitme etmeni (faktörü) olarak da rol yaptığı biçimindedir. Yetişkinlik döneminde daha çok kendini belli eden bu durumda da yine bireyin, toplumun değişen koşullarına ayak uydurması, daha önce alması gereken, ancak alamadığı ya da eksik aldığı bilgilerin alınması, tutum ve davranışların kazandırılması söz konusudur. Yetişkin eğitiminin kapsamı, bu tür bilgilerin kazandırılmasını amaçlar.

I. Temel Eğitim

Yetişkin eğitimi, büyük ölçüde «Halk Eğitimi» ya da «Yaygın Eğitim) içerisinde önemli bir yer tutar. Hatta zaman zaman aynı anlamın verildiği durumlarda olmaktadır. Ülkeden ülkeye değişen yetişkin eğitimi, gelişmiş ülkelerde daha çok yetişkinin teknolojik gelişmelere ayak uydurması, daha iyi yaşam koşullarına kavuşturulmasını amaçlarken, gelişmemiş ya da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde temel eğitim eksikliğini giderici, beceri ve uğraş kazandırıcı niteliktedir. Bu tür eğitimin içerisinde ise en önemli en yaşamsal yeri, temel eğitimin de temeli olan «okuma-yazma» öğretilmesi kapsamaktadır.

Okuma-yazma öğretilmesi, toplumdan topluma değişmekle birlikte, ilköğretim çağına gelen 5-8 yaşlarındaki çocuğun, örgün eğitimin ilk basamağında aldığı ilk eğitimidir. Çocuğa bu beceri kazandırıldıktan sonra diğer bilgiler verilmeye başlanır. Yaşam boyunca alacağı tüm bilgiler, okuma-yazma becerisinin kazanması üzerine yığılır, depo edilir. Bunun için de pek çok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de ilköğretim öğrenimi zorunludur ve parasızdır.

---

*S. B. F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu ve Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

a) Tarihsel gelişimi içerisinde Okuma-Yazma Durumu

Ülkemizde 1981'deki okur-yazarlığın yüzde 60 dolayında olduğuna değindikten sonra, Cumhuriyetle birlikte okur-yazarlık durumunda nasıl bir gelişme olduğunu kısaca görmekte yarar vardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve geleneksel etmenlerinin —burada İslamiyetin rolü büyüktür— etkisi ile okullaşma olgusunda Batı düzeyinde olmadığını, yüzyıllarca süren bir İmparatorluk olmasına karşın, eğitim yönünden çok geri durumda olduğu bilinmektedir. Eğitimin, yalnızca ekonomik koşulları yerinde, «mutlu azınlık» olarak niteleyebileceğimiz çok sınırlı bir kitleye özgü olduğu, 1927'deki Genç Türkiye'nin ilk nüfus sayımında ortaya çıkmaktadır. Araya savaşların girmesi, özellikle okuma-yazma bildiği varsayımlanan erkek nüfusunun savaşta kaybedilmesi gibi etkenler olmasına karşılık, okur-yazarlık tablosunun içaçıcı olmadığı görülür. 13 milyon olan nüfusun yüzde 8, 16'sı okuma-yazma bilmektedir. Bu oran kadın-erkek ile kent ve köy arasında, Doğu ile Batı Anadolu arasında farklar göstermektedir. Erkeklerin yüzde 13'ünün okuma-yazma bilmesine karşılık kadınlarda bu oran yüzde 4'e düşmektedir. Bir başka deyişle yüz erkekten ancak 13'ü, yüz kadından ise yalnızca 4'ü okuma-yazma bilmektedir. Köy-kent ayrımında da köyler aleyhinde bir durum vardır. Kentlerde okuma —yazma bilenlerin oranı yüzde 30'a kadar yükselirken, köylerde bu oran yüzde 5'e düşmektedir. Kuşkusuz köyler arasında da belirgin farklar vardır. Batı Anadolu köylerinde bu oran daha yüksek iken, doğu Anadolu köylerinde örneğin Urfa köylerinde bu oran yüzde 1'e kadar düşebilmektedir. (°)

1928 yılında, Atatürk'ün bu konu üzerine eğilmesi, Latin abece (alfabe) sinin alınması, ilköğrenimin zorunlu duruma getirilerek «Öğretim Birliği» (Tevhid-i Tedrisat) Yasası'nın çıkarılması, okuma-yazma seferberliğinin başlatılması ve bunun uygulaması olarak «Millet Mekteplerinin» açılması ile geçmişin bu karamsar tablosunun aydınlığa kavuşturulmasına çalışılmıştır.

1935'e kadar geçen sürede, okuma yazma oranında yüzde 2,5'lik bir artışla, okuma-yazma bilenlerin oranı yüzde 15'e çıkarılmış, 1950'lerde ise bu oran yılda yüzde 2'lik bir artış ile yüzde 40'a yükselmiştir. Kuşkusuz bu oranların yükselmesinde ilkokul öğreniminin zorunlu duruma getirilmesi yanında «Millet Mektepleri» ve devamı nitelikteki halk eğitimi kurslarının payı büyük olmakla birlikte bu eğitimi veren hizmetlerin —okul— öğretmen ve ilgili araç-gereç gereksinme duyulan yerlere götürülmesinin de büyük payı vardır.

(°) Sayın Rauf İnan'ın 27-28 Mart 1981 tarihinde D. T. C. F. yapılan «Türkiye'de İşlevsel Okur-Yazarlığın Yaygınlaştırılması» adlı seminerdeki konuşmalarından yararlanılmıştır.

b) 1980 Türkiye'sinde Okuma-Yazma Durumu :

Günümüz toplumunda okur-yazarlığın süregelen bir sorun olduğu görülmektedir. İstatistiklere göre, toplumumuzun yüzde 60'ı ancak okuma-yazma bilmektedir ya da benzer bir deyişle okullaşmıştır. Geri kalan yüzde 40 gibi önemli bir kesimi ise, insanoğlunun aya ayak basdığı, uzaya «uzay mekiği» gönderdiği günümüzde yine de bu sorunla karşı karşıya bulunmaktadır.

Kuşkusuz, bu oranın da işlevsel bir okul yazarlığı anlatmadığını, özellikle kırsal kesimdeki okur-yazar olan bireylerin bu becerisini geliştirme olanağı bulamadığından, çoğunlukla unutup gittiği ya da gerçek bir okuma yazma becerisinden çıktığı da bilinmektedir.

Sayısal bilgilere göre, günümüzde 13 milyon kişi okuma-yazma yetenek ve becerisinden yoksundur. Bunun 6 milyonu, çalışan (aktif) nüfus olarak adlandırılan 12-44 yaş arasındadır .Bu sayının da 4 milyonu kadın, 2 milyonu erkektir. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, bugün de, kadın ve erkek arasında okullaşma yönünden olan fark, aynen sürdürülmektedir denilebilir. Oran olarak söylemek gerekirse, erkeklerin yüzde 33'ü, kadınların ise yüzde 67'si okuma-yazmadan yoksundur. Kuşkusuz, geçmiş yıllardaki köy-kent, Doğu ile Batı arasındaki farklılıklar da sürdürülmektedir.

Bu sayısal durumların yorumu yapıldığında, okuma-yazma öğretiminin yapıldığı yer olan ilkokul öğreniminin zorunlu olmasından bu yana geçen 50 yılı aşkın sürede, o günkü girişimler, hız ve coşku düşünüldüğünde ,bu sayının gelişmiş ülkeler düzeyine, örneğin yüzde 90-95'e çıkması beklenirken, bu tür bir tablonun ortaya çıkması gerçekten şaşırtıcıdır, acıdır, daha da ilerisi biraz da utanç vericidir. Yasalara karşın, 13 milyon kişi okula gitmemiştir, gidememiştir. Bir başka deyişle, 13 milyon okur-yazar olmayan kişinin varlığı yasalara karşı yapılan bir davranışın somut bir sonucudur. Bunun bir diğer anlamı da bu kişilerin okula gönderilmeyişleri ile suç işlenmiş olduğudur!

Suçlu kimdir? Sanırız, burada önemli bir olgu yatmaktadır. Suçlu, okula gitmeyen bu 13 milyon kişi mi? yoksa, bu 13 milyon kişiyi okula göndermeyen ana-baba ve aile mi?, yoksa okula gitme olanaklarını yaratmayan örgütlenmeleri yapmayan kamu kuruluşları mı? Yoksa, gerekli özendirmeyi yapmayan, toplumla olumlu bir ilişki içine girmeyen, «bana ne» cilikle işe gerekli önemi vermeyen öğretmen mi? Yoksa, eğitilen halk uyanır, bilinçlenir, hakkını arar düşüncesinde olan çeşitli baskı grupları mı?

Sanırız, bu suçlular arasında en az suçu olan, belki de hiç suçu olmayan kitle, 13 milyon okuma-yazma bilmeyen insan kitesidir. Çünkü, bu kitle okuma-yazmanın öğretildiği örgün eğitim kurumlarına kendileri bilinçli olarak gitmemiş değıllerdir, tam tersi türlü engelleyici nedenler, olumsuz koşullar ile gitmemişler, gidememişlerdir. Ama cımız, neden okula gidilmemiştir, suçlular kimlerdir, koşullar ve en-

geller nelerdir, gibi sorulara yanıt aramak, yorum yapmak değil, bu sorunun en hızlı ve etkili biçimde nasıl çözümleneceği ile ilgili olarak yapılan çalışmalara değinmektir.

II. Okuma-Yazma Seferberliği

23 Mart 1981 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'nca başlatılan «İşlevsel Okuma Yazma Seferberliği» ile okuma-yazma bilmeyen 13 milyonun 12-44 yaş arası 6 milyonun okuma-yazma öğretimi amaçlanmaktadır. İlk 1928 yılında zamanın Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati tarafından başlatılan okuma yazma seferberliği, o günden bu yana «Halk Eğitimi» ya da «Yaygın Eğitim» kapsamı içerisinde sürdürülmüş ise de, 13 milyon okumaz-yazmaz kitlenin varlığı, bu çalışmaların etkinliğini giderek yitirdiği sonucunu vermiştir. Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümünün kutlandığı 1981 yılı, okuma-yazma sorununu da gündeme getirmiş; Atatürk Devrimlerinden en önemlilerinden biri olan «okuma-yazma seferberliği»nin 1928 lerin heyecan ve coşkusu ile, yeniden başlatılması düşünülmüştür.

Başlatılan okuma-yazma seferberliğinin, gerek nitelik, gerekse nicelik yönünden, gerekse yöntem ve teknikler yönünden, daha önce yapılan okuma-yazma öğretme seferberliğinden farklılık göstermektedir.

a) «İşlevsellik» kavramı

Okuma-yazma öğretimi ile ilgili girişimin en önemli kavramsal farklılığı, «İşlevsel Okuma-yazma seferberliği» olmasından kaynaklanmaktadır. «İşlevsel» (fonksiyonel) sözcüğü, sözlük anlamında «iş görür», «amelî» anlamındadır. Dolayısıyla, okuma-yazma öğretiminin ise yaraması, iş görmesi amaçlanmakta bir başka deyişle, okuma-yazma becerisinin kazandırılması, sayısal oranları arttırmak için değil, bireyin yaşamında kullanacağı bir nitelikte verilmesi, yaşama geçirilmesi amaçlanmaktadır. Gerçekte, «işlevsel okuma-yazma kavramı», Batı literatüründe sık sık kullanılan bir kavramdır ve Türkiye'deki kullanılmasından ya da açıklanmasından biraz farklı bir anlamda kullanılmaktadır. İşlevsel okur-yazarlık okuduğunu ve yazdığını anlama düzeyine gelme, getirilme demektir. Yoksa, hecelerin ya da harflerin bir araya getirilmesi ile yazma ya da okuma demek değildir (*). Bu bağlamda, işlevsel okuma-yazma kavramına düşünme ve hesaplama yeteneklerinin de kazandırılması girmektedir. Yalnızca kazandırılması değil, bunun sürekli kullanılmasının sağlanmasıdır. Ancak,

(*)John MERRIL, «Towards a Literate Society», U. S. A. 1975.

aralarında ufak farklar da olsa, sonuç olarak bireyin yaşamının çeşitli yönlerinde, ilgi alanlarında kullanacağı bir türdeki okuma-yazma öğrenimini kapsamaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, M. E. B.'nce şimdiye değin yapılan salt okuma yazma öğretimi ile ilgili okuma-yazma kurslarının fazla «işlevsel» olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yada işlevsellik, bir yerde bireyin kişisel yeteneğine, ya da bulunduğu çevre koşullarına uygun olarak «rastlantısal» bir işlevsellik olmuştur.

b) Yöntemler

«İşlevsel Okuma-Yazma Seferberliğinde, eskiye göre bir başka değişiklik ya da yenilik, seferberlik sırasında kullanılacak yöntemlerin fazlalığı ve yeni yöntemlere başvurulmasının planlanmasıdır. Bu yöntemlerin ana kaynağı, daha çok kişiye, daha etkili biçimde ulaşmak olarak da belirtilebilir. Açıklamalara göre, bu yöntemler dört kümede toplanmaktadır.

(i) **Klasik Öğretim Yöntemi** : Okuma-Yazmanın kalem-defter-silgi-karatahta, öğretmen ve sınıf ile yapıldığı örgün öğretim yönteminin kullanılmasını içermektedir. Bu yöntemin eskiye göre görünür de bir farkı yoktur. Ancak, herkesin katılmasının sağlanması ve kullanılacak araç-gerecin niteliğindeki bazı farklılıklardan söz edilebilir. Örneğin, doğrudan yetişkinlere yönelik abecenin hazırlanması gibi (*).

Kuşkusuz, bu yöntemin temel yöntem olarak alınması doğaldır. Hatta, daha sonra açıklayacağımız diğer yöntemler içerisinde de açık ya da kapalı bu yöntemden yararlanılmaktadır. Burada önem kazanan husus, örgün öğretim yöntemi olan bu yöntemin, yetişkinlere okuma-yazma öğretiminde farklı olarak düzenlenmesi, yetişkinin, her ne kadar sınıfa da gelse, çocuk öğrenci gibi karşılanmaması, yılların verdiği ezikliğini elden geldiğince giderilerek, rahat bir ruh duruma sokulması konusudur.

Özen gösterilmesi gereken bir başka husus da, yetişkin için hazırlanan abece'nin içeriği ile ilgilidir. Yetişkinin öğrenme güdüsüne uygun bir içeriğin olması, okuma-yazmayı öğretirken aynı zamanda yetişkinin yaşamında karşılaşılabileceği ya da uygulayabileceği bir takım basit, ancak temel bilgilerin kazandırılması da sağlanmalıdır. Örneğin, «suna ip atla» yerine iyi davranış kuralları, insan, çevre sağlığı ve beslenme ile ilgili temel bilgilerin öğretilmesi sağlanmalıdır.

(*) Bildiğimiz kadarı ile M. E. B. yetişkinlere seslenen özel abece hazırlanmış ve 500 bin adet bastırarak, dağıtmıştır.

(ii) **Halk Eğitimi Kurslarında Okuma-Yazma Öğretimi Yöntemi :** Yeni bir yöntem olarak alınması gereken bu yöntemde ise, yine klasik öğretim yöntemleri kullanılmakla birlikte, okuma-yazmanın öğretimi, bu iş için özel örgütlenmeler yapma yerine, daha önce başlayan ya da başlayacak olan çeşitli halk eğitim (yaygın eğitimi) kurslarında okuma-yazma öğretiminin yapılmasıdır. Herhangi bir yetişkine seslenen, örneğin biçki-dikiş kursunda ya da konservecilik kursunda aynı zamanda okuma-yazma öğretiminin de sağlanması planlanmıştır. Bunun önkoşul olarak yerine getirilmesi söz konusu olabileceği gibi, kurs süresince ya da bitirme, belge verme koşulu olarak uygulanması da söz konusu olabilir. Sanırız, işlevsellik kavramının uygulama alanı bulacağı bir yöntem olarak bu yöntemin önemi büyüktür. Bireyin okuma-yazma öğrenerek bu becerisini hemen uygulama alanına koyması bu yöntemde olanaklıdır.

Yetişkinlere seslenen halk eğitim kurslarının, hedef, kitlesinin daha çok eğitim düzeyi düşük ya da öğrenimsiz kitle olduğu düşünülürse bu yöntemin, bu kurslara katılan oldukça geniş okumaz-yazmaz kitleyi okur-yazar duruma getireceği söylenebilir.

(iii) **Bilenin bilmeyene Öğretmesi Yöntemi :** Bu yöntemin içerik yönünden değişik herhangi bir yöntemi kapsadığı söylenemezse de bu seferberliğe herkesin katılmasının gerektiğini vurgulaması yönünden üzerinde önemle durmak gerekir. Anlayabildiğimiz kadarı ile bu yöntemle, okuma-yazma bilen herkes (kuşkusuz öğretim yeteneğinin de bulunması gerekir), bilmeyene okuma-yazma öğretecektir. Yurt çapında bir seferberliğin başlatılması, herkesin gönüllü olarak katılmasını sağlama, ya da yardımcı olma yönünden alındığında geniş etkili bir yöntem olarak görülmesine karşılık, yöntemin herhangi bir örgütlenmeyi, zorlamayı öngörmemesi nedeni ile çok etkili olacağı söylenemez. Kuşkusuz, burada önemli olan bir başka husus da, her okuma-yazma bileninin, iyi öğrenim görmüş olsa da, okuma-yazma öğretiminde başarılı olabileceği kuşkusudur. Bunun için özel eğitimden geçmenin gereği açıktır.

(iv) **Uzaktan Öğretim Yöntemi :** Doğrudan televizyon ile öğretim yöntemini içeren bu yöntemde, klasik öğretim yönteminden ayrılmakta elektronik görüntüden yararlanma yöntemi getirilmektedir. Modern çağın teknolojik ürünlerinden olan elektronik araçlar radyo ve televizyon özellikle görüntü özelliğinden ötürü televizyon günümüzde gelişmiş olsun, gelişmemiş olsun pek çok ülkede eğitim amacı ile kullanılmakta, zaman zaman gereksinimleri karşılamak üzere, okuma-yazma öğretiminde de kullanılmaktadır. Örneklerini A. B. D. başta olmak üzere, Brezilya, İngiltere, Hindistan ve pek çok orta Af-

rika ülkesinde gördüğümüz bu yöntemden yurdumuzda da yararlanılmasının düşünülmesi, geç de olsa yerinde bir tutum ve davranıştır.

Herşeyden önce bu yöntem eğitimdeki birçok eşitsizliklerin önemli bir kesimlni ortadan kaldırması yönünden önemlidir. Gerek eğitimdeki fırsat eşitsizliğini gerekse araç-gereç, öğretmen farklarını ortadan kaldırması yönünden önemlidir. Verilecek öğretim her yerde aynı nitelikte (olmayacağından), öğretim yönteminden doğan farklılıklar ortadan kalkacaktır. İkinci önemli bir husus da yetişkinlerin öğrenme psikolojiler ile yakından ilgilidir. Yetişkinde giderek öğrenme istek ve güdüsünün azalması, bunun yanında, özellikle okuma-yazma bilme gibi temel bir eğitimin eksik oluşundan doğan eziklik, utangaçlık gibi etmenler gözönünde bulundurulursa, uzaktan öğretme yönteminin pek çok yöntem, klasik yöntemle göre daha olumlu sonuçları olabilecektir.*

Klasik öğretim yöntemine göre üstün olan bu yöntemin, etkili olabilmesi için belirli ön koşul ve koşulların yerine getirilmesi gerekir. Fazla ayrıntıya girmeden bu önkoşul ve koşulları şöyle sıralayabiliriz.

— Hedef, kitlenin özelliklerinin bilinmesi, programların bu özelliklere göre hazırlanması,

— İzleyici kitlenin, bu konuda uyarılması, haberli kılınması,

— İzlemenin, gelişi güzel herkesin istediği zamanda değil, belirli «izleme merkezleri» kurularak izlenmesinin sağlanması,

— İzlemenin klasik yöntemdeki araç-gereçlerin yardımı ile bir eğitimci başkanlığında, kalem, defter kullanılarak uygulama yapılması,

— Programların içeriğinin, yetişkinin yararlanabileceği, daha önceden tanıdığı, bildiği, gelenek ve göreneklerine yabancı olmayan örneklerden özenle seçilmesi, izleyenin kendini bu örneklerle özdeşleştirmesinin sağlanması,

— Yayınlar sırasında, sonrasında küçük sınavların yapılması, izleyenin ciddi çalışmasının sağlanması,

— İzleyenin sonunda yaşamında işe yarayacağı bir okur-yazarlık belgesi ile ödüllendirilmesi (bu özellik, tüm seferlikte gözönünde bulundurulması gereken bir husustur).

(*) M. E. B.'nca yapılan açıklamalara göre, bu yöntemden TRT ile ilişki kurularak ancak 1981 yılı Kasım ayında yararlanılabilecektir. Diğer yöntemlere göre geç başlatılan bu yöntemin belirtilen koşullar, yerine getirilmesi dileğimizdir.

Sonuç

M. E. B.'ca başlatılan «işlevsel Okuma-Yazma Seferberliği»nin belirtilen bu yöntemlerle aynı derecede etkili olmasa da— okuma-yazma bilmeyenler sorununa olumlu katkıları olabilecektir. Belki 13 milyonun tümüne değil, ama, önemli bir kısmına okuma-yazma öğretilabilir ya da okuma-yazma öğrenmeye özendirilebilir. Bu da 100. Doğum Yıldönümünde Atatürk'ü anma programları çerçevesinde yapılacak en önemli çalışmadır. 1928'lerin coşkusu ile bu konunun yeniden ele alınması kıvanç vericidir. Bunun sürdürülmesi, sürdürülmesine yardımcı olunması M. E. B.'nin görevi olduğu kadar, diğer tüm kuruluşların, her aydının, ülkesini, seven hatta içinde insan sevgisi olan her bireyin görevidir.

ATATÜRK DİYOR Kİ :

● «Okul adını, hep birlikte, büyük saygı ile anlalım... (Dinleyiciler, bir ağızdan «Okul» diye bağırıyorlar.) Okul, genç beyinlere, insanlığa saygıyı, ulus ve yurt sevgisini, bağımsızlık şerefini öğretir. Bağımsızlık tehlikeye düştüğü zaman, onu kurtarmak için tutulması uygun olan en doğru yolu belletir... Yurt ve ulusu kurtarmağa çalışanların ayrıca, işlerinde birer namuslu uzman ve birer çalışkan bilgin olmaları gereklidir. Bunu sağlayan okuldur. Ancak bu yolla, girilecek her türlü işin akla uygun sonuçlara ulaştırılması gerçekleşmiş olur.»

(Mustafa Kemal'in 27/X/1922 günü akşamı Bursa Şark Tiyatrosu'nda Öğretmenlere yaptığı konuşmadan alınmıştır.)

— Vasfi Bingöl, Atatürk'ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları, TDK Yayını, 1970, S. 16 —
